

VALSTS CILVĒKTIESĪBU BIROJS

**AKTUĀLIE CILVĒKTIESĪBU
JAUTĀJUMI LATVIJĀ
2002. GADA 1. CETURKSŅĪ**

Satura rādītājs

Sūdzību izskatīšana Valsts cilvēktiesību birojā.....	3
Cilvēktiesību problēmu apskats Latvijā	
Personas tiesības uz mājokli.....	8
Pensiju pārrēķināšanas problēma.....	10
Valodas lietošana ieslodzīto sarakstē ar valsts un pašvaldību institūcijām.....	13
Valsts cilvēktiesību biroja pieteikumi Satversmes tiesā	
Satversmes tiesa apmierinājusi Valsts Cilvēktiesību biroja pieteikumu par diskriminējošo prasību LR likumā “Par nodarbinātību”.....	15
Valsts cilvēktiesību biroja atzinumi un viedokļi par tiesību aktu projektiem	
Par Ministru kabineta Noteikumu projektu “Par bērna uzturēšanos kopā ar notiesāto vai apcietināto māti ieslodzījuma vietā”.....	16
Par šķēršļu novēršanu adopcijas procesā.....	17
Izbraukuma tikšanās	
Grīvas cietuma apmeklējums.....	18
Šķirotavas cietuma apmeklējums.....	19
Izglītības iestāžu apmeklējumi.....	19
Konferences un semināri	
Konference ”Policijas un cilvēktiesības - labākā prakse”.....	21
Seminārs “Cilvēktiesības un skolotāju tiesības un pienākumi” Siguldas valsts ģimnāzijā.....	21
Sanāksme “Par sodu izcietušo personu sociālo rehabilitāciju”.....	22
Citi pasākumi, kuros piedalījušies VCB pārstāvji.....	22
Pielikumi	
VCB sūdzību daļas 2002.gada 1. ceturkšņa darba pārskats (tabula.).....	24
VCB iesniegtās sūdzības 2002. gada 1. ceturksnī (diagramma).....	26
VCB sniegtās konsultācijas 2002. gada 1. ceturksnī (diagramma).....	27

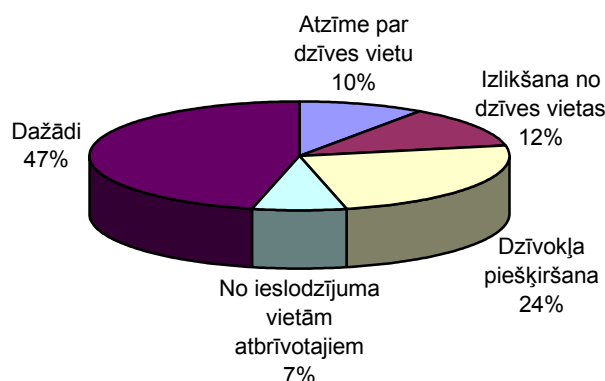
Sūdzību izskatīšana Valsts cilvēktiesību birojā

2002. gada pirmajos trīs mēnešos Valsts cilvēktiesību biroja (turpmāk tekstā VCB) darbinieki ir saņēmuši 268 sūdzības un snieguši 1079 mutiskas konsultācijas par iespējamiem cilvēktiesību pārkāpumiem (skat. pielikumus). Salīdzinot ar attiecīgo laika periodu pirms gada, sūdzību un konsultāciju skaits ir pieaudzis apmēram par 10% - 2001. gada pirmajā ceturksnī VCB saņēma 245 sūdzības un sniedza 963 konsultācijas. Iepriecina fakts, ka pusotras reizes palielinājies atrisināto sūdzību skaits. 2001. gada pirmajos 3 mēnešos atrisinātas 25 sūdzības, bet 2002. gada 1. ceturksnī - 39 (ieskaitot iepriekšējā periodā saņemtās sūdzības).

Tāpat kā iepriekšējā periodā, saglabājas tendence, ka **lielākā daļa sūdzību ir par sociālo un ekonomisko tiesību jautājumiem**, īpaši par personas tiesībām uz mājokli. Par šo problēmu 2002. gada pirmajos trijos mēnešos VCB saņemta 41 rakstiska sūdzība (15,3% no kopējā saņemto sūdzību skaita) un sniegtas 230 mutiskas konsultācijas (21,3% no kopējā mutisko konsultāciju skaita). Tomēr jāatzīst, ka, lai arī nedaudz, tomēr šī problēma kļūst mazāk aktuāla. 2001. gada pirmajos trijos mēnešos sūdzību par mājokli īpatsvars bija 18% no kopējā saņemto sūdzību skaita, bet mutisko konsultāciju - 25,4% no kopējā skaita.

Galvenās problēmas saistībā ar personas tiesībām uz mājokli 2002. gada 1. ceturksnī bija sūdzības par dzīvokļa piešķiršanas jautājumiem, izlikšanu no dzīvokļa, kā arī dzīvesvietas reģistrāciju.

Sūdzību sadalījums par personas tiesībām uz mājokli 2002. g. 1. cet.

Otra nozīmīgākā problēmu grupa ir tiesības uz sociālo drošību. 2002. gada 1. ceturksnī VCB darbinieki ir saņēmuši 31 sūdzību par tiesībām uz sociālajām garantijām, pensiju un pabalstu piešķiršanu, kā arī pašvaldību sociālo palīdzību. Patīkami, ka salīdzinot

ar iepriekšējā gada attiecīgo laika posmu sūdzību skaits ir samazinājies (2001. gada 1. ceturksnī 37 sūdzības), taču par 32% ir pieaudzis mutisko konsultāciju skaits. No 133 konsultācijām 2001. gada 1. ceturksnī, līdz 196 – 2002. gadā.

VCB saņēma iesniegumu no Jūrmalā dzīvojošās personas B ar lūgumu aizstāvēt viņas un bērnu tiesības uz sociālo drošību. Persona B viena audzina trīs mazgadīgus bērnus, un viņu kopējie ienākumi ir zemāki par krīzes iztikas minimumu. Mācību gada sākumā viņa griezās savā pašvaldībā ar lūgumu piešķirt bērniem brīvpusdienas skolā. Sociālā palīdzība viņas ģimenei tika atteikta, jo sakarā ar dzīves vietas maiņu, jaunajā dzīvesvietā Jūrmalā viņi vēl nebija nodzīvojuši 12 mēnešus. Jūrmalas pašvaldības darbinieki B kundzei ieteica griezties pēc palīdzības iepriekšējās dzīvesvietas pašvaldībā Balvos. Pēc šī atteikuma persona B ar tādu pašu lūgumu griezās Balvos, bet arī šī pašvaldība palīdzību atteica, jo no iepriekšējās dzīves vietas viņi bija izrakstīti.

Likuma “Par sociālo drošību” uzdevums ir veicināt *ģimenes aizsardzību, atbalstīšanu un attīstību*. Personai, kura saviem spēkiem nespēj nodrošināt sevi vai pārvarēt īpašas dzīves grūtības un kura nesaņem ne no viena cita pietiekamu palīdzību, *ir tiesības uz personisku un materiālu palīdzību*, kas atbilst tās vajadzībām. Likuma mērķis ir nodrošināt, lai sociālie pakalpojumi tiktu sniegti savlaicīgi un katram konkrētam gadījumam ir jābūt *individuāla pieeja*. Saskaņā ar šā likuma 14. pantu *sociālo pakalpojumu sniedzēja pienākums* ir nodrošināt, lai katrs, kam uz to ir tiesības, saņemtu attiecīgos sociālos pakalpojumus savlaicīgi un pilnā mērā, sociālo pakalpojumu pieprasīšana un saņemšana būtu *pēc iespējas vienkārša*, kā arī sociālo pakalpojumu sniedzēji sadarbojas ar citām institūcijām sociālo pakalpojumu saņēmēju interesēs.

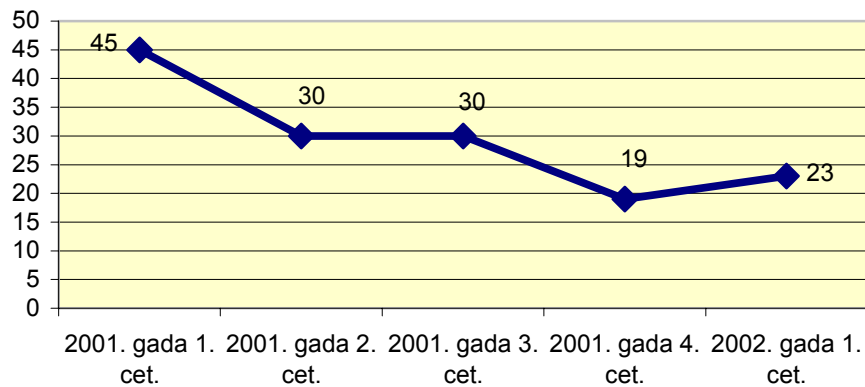
Kaut arī likuma “Par sociālo palīdzību” 12. pants nosaka, ka sociālo palīdzību personai sniedz tā pašvaldība, kuras administratīvajā teritorijā ir šīs *personas dzīvesvieta*, bet ja pēdējo 12 mēnešu laikā persona mainījusi dzīvesvietu, sociālo palīdzību šai personai sniedz tā pašvaldība, kuras administratīvajā teritorijā pēdējo 12 mēnešu laikā attiecīgā persona dzīvojusi visilgāk, vienlaicīgi šā likuma 13. pants paredz, ka “Pašvaldība, kas no saviem līdzekļiem saskaņā ar šo likumu sniegusi sociālo palīdzību personai, kura ir piederīga citai pašvaldībai, ir tiesīga saņemt no šīs pašvaldības atlīdzību par sniegto sociālo palīdzību”. Bez tam Bērnu tiesību aizsardzības likuma 6.pants nosaka, ka “Tiesiskajās attiecībās, kas skar bērnu, bērna tiesības un intereses ir prioritāras.(..) Darbība vai bezdarbība, kuras rezultātā netiek ievērotas bērna tiesības (bērna atstāšana bez minimāliem iztikas līdzekļiem, pajumtes, aprūpes, aizbildnības), vai citas darbības, kas ierobežo bērna personiskās vai īpašuma tiesības un brīvības, *uzskatāmas par amorālām un pretlikumīgām*”.

VCB griezās Jūrmalas pašvaldībā ar lūgumu atkārtoti izskatīt jautājumu par šīs ģimenes sociālo atbalstu norādot uz augšminētajām tiesību normām. B ģimenes problēma tika veiksmīgi atrisināta un viņi saņēma nepieciešamo palīdzību.

Vēl joprojām **trešā nozīmīgākā cilvēktiesību problēma** pēc VCB datiem ir **personas tiesības uz taisnīgu atklātu un savlaicīgu tiesu**. Lai arī 2002. gada pirmajos trīs mēnešos, salīdzinot ar 2001. gada pēdējo ceturksni, ir iesniegtas par 4 sūdzībām vairāk, vērojama tendence, ka pēdējā gada laikā šādu sūdzību skaits samazinās. Salīdzinot ar attiecīgo laika periodu pērn, to ir pat uz pusi mazāk. No 37 uz 24.samazinājies arī sniegto mutisko konsultāciju skaits par personas tiesībām uz taisnīgu, atklātu un savlaicīgu tiesu.

Lai arī šie dati ir nepietiekami vispārēju secinājumu izdarīšanai, vērojamā tendence varētu liecināt par zināmu tiesvedības darba uzlabojumu Latvijā.

Saņemtās sūdzības par personas tiesībām uz taisnīgu, atklātu un savlaicīgu tiesu

Savukārt lielākais sūdzību skaits pieaugums ir jautājumos par **personas tiesībām uz humānu apiešanos un cieņas respektēšanu**. Galvenais iemesls – sūdzību skaita straujš pieaugums no personām, kas atrodas ieslodzījuma vietās. 2002. gada pirmajos trīs mēnešos ir saņemtas 8 sūdzības un sniegtas 13 konsultācijas, bet 2001. gadā attiecīgi 1 un 12. Tomēr VCB neuzskata, ka šie skaitļi liecina par situācijas pasliktināšanos ieslodzījumu vietās. Gluži pretēji. Pateicoties VCB un citu organizāciju pārstāvju apmeklējumiem, notiesātās personas apzinās savas tiesības, un aktīvāk izmanto iespēju vērsties pēc palīdzības. Kā piemērs jāmin fakts, ka no ieslodzījumu vietām arvien regulārāk pienāk arī jautājumi un sūdzības par iespējamajiem pārkāpumiem citās cilvēktiesību jomās.

VCB saņēma iesniegumu no tiesājamās personas A, kurā viņš sūdzējās par tiesneses atteikumu sniegt atļauju tikt ar katoļu konfesijas mācītāju.

LR Satversmes 99. pants nosaka: “*ikvienam ir tiesības uz domas, apziņas un reliģijas pārliecības brīvību.*”, bet Cilvēktiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas 9. panta 2. punkts nosaka: “*brīvība nodoties savai reliģijai vai ticībai var tikt ierobežota tikai likumā paredzētajā kārtībā tai apmērā, kas ir nepieciešams demokrātiskā sabiedrībā, lai nodrošinātu sabiedrisko drošību, saglabātu sabiedrisko kārtību, aizsargātu veselību vai morāli, vai aizsargātu citu cilvēku tiesības vai brīvības.*” Arī Satversmes 116. pants paredz, ka uz iepriekš minētajiem nosacījumiem var ierobežot reliģiskās pārliecības paušanu.

Reliģijas brīvība ietver sevī tiesības nodoties reliģijai, kas nozīmē, ka indivīdam ir tiesības tikt ar savas reliģijas kvalificētu pārstāvi. Līdz ar to aizliegums tikt ar reliģijas kvalificētu pārstāvi ir reliģijas brīvības ierobežojums. VCB uzskata, ka tiesībsargājošām institūcijām - krimināllietu procesa virzītājiem, ir objektīvi jāizvērtē šie aizliegumi, jo Satversmē garantētajām cilvēka pamattiesību pieļautajiem ierobežojumiem jābūt samērīgiem.

ANO Minimālo Standartnoteikumu par apiešanos ar ieslodzītajiem 41. 3. punktā tiek uzsvērts, ka *nevienam ieslodzītajam nedrīkst atteikt tikšanos ar savas reliģijas kvalificētu pārstāvi...*, bet Eiropas cietumu noteikumu 47. 3. punkts nosaka, ka *nevienam ieslodzītajam nedrīkst liegt tikt ar kvalificētu jebkuras reliģijas pārstāvi...*”.

Izskatot apcietinātā A sūdzību, VCB nosūtīja vēstuli Rīgas pilsētas Latgales priekšpilsētas tiesas tiesnesei, ar lūgumu sniegt motivāciju šim aizliegumam. Atbildē tiesnese norādīja - tiesājamais A ar lūgumu par atļauju tikt ar garīdznieku var griezties tiesā atkārtoti, un netiek izslēgta iespēja, ka šāda atļauja varētu tikt dota.

Spriežot pēc saņemto sūdzību skaita, nozīmīgi cilvēktiesību jautājumi Latvijā ir arī tiesības uz darbu un labvēlīgiem darba apstākļiem – saņemtas 20 sūdzības, tiesības uz īpašumu – 18 sūdzības, tiesībsubjektības atzīšana – 16 sūdzības, bērna tiesības - 9 sūdzības, kā arī 8 sūdzības par personas tiesībām uz privāto un ģimenes dzīvi.

VCB saņēma sūdzību no personas X par Publiskā telekomunikāciju tīkla lietošanas noteikumu pārkāpumu.

Noslēdzot līgumu par telefona abonenta ierīkošanu dzīvoklī, klients norādīja, ka nevēlas tālruņa numura publiskošanu, ko pakalpojuma sniedzējs, “Lattelekom”, neievēroja. No cita abonenta numura, ko “Lattelekom” piedāvāja bez maksas, iesniedzējs atteicās, pieprasot kompensāciju sava dzīvokļa vērtībā.

VCB piekrīt, ka šādu ziņu publicēšana ir iejaukšanās privātajā dzīvē, vienlaikus norādot iesniedzējam, ka telekomunikāciju pakalpojumu sniedzējs atlīdzina klientam tiešos un pierādītos finansiālos zaudējumus, kas nodarīti abonentam, un kas tieši attiecas uz uzņēmuma nespēju pildīt saistības, ko tā uzņēmusies ar noslēgto līgumu.

VCB ieteica iesniedzējam atkārtoti iesniegt “Lattelekom” pamatotu kaitējuma aprēķinu, bet, ja neizdosies vienoties par kompensācijas apmēru, jautājumu risināt tiesas ceļā.

2002. gada 1. ceturksnī VCB saņēma arī vienu sūdzību par tiesībām uz veselīgu vidi

VCB saņēma personas C iesniegumu par to, ka kāda SIA 2000. gadā piegādājusi viņam betona javu, kura neatbilda prasītajai konsistencei un saturēja ķīmiskas piedevas. Formaldehīda klātbūtne bija konstatēta laboratorijā. Jaunbūvē pēc pusotra gada bija jūtama specifiskā smaka. Persona C (pēc profesijas ķīmiķis) uzskatīja, ka betona sastāvā esošās ķīmiskās vielas ir kaitīgas veselībai un nav pieļaujama šāda materiāla izmantošana dzīvojamās mājas celtniecībā.

Atbildīgā institūcija, Valsts Būvinspekcija, izvairījās sniegt savu atzinumu par betona kaitīgumu vai nekaitīgumu, aizbildinoties ar to, ka iestādes rīcībā “nav informācijas par toksisko vielu un kancerogēnu pieļaujamo daudzumu izmantojamajos betonos dzīvojamā namu celtniecībai”.

VCB vērsa Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrijas uzmanību uz to, ka līdzīgi kā tiesību zinātnē, arī citās zinātņu nozarēs nav iespējams radīt visaptverošu normu kopumu, kas sīki reglamentētu ikvienu faktisku gadījumu. Šādos konkrēti neregulētos gadījumos normāla prakse ir lēmumu pieņemšana, piemērojot analogiju, balstoties uz zinātnes atziņām, savā nozarē autoritatīvu speciālistu viedokļiem, utt., tādējādi radot jaunus precedentus. Iepriekš minētais LR Satversmes 115. pants par tiesībām uz labvēlīgu vidi ir spēkā arī gadījumos, kad normas neregulē kādu konkrētu ķīmisku savienojumu pieļaujamo nekaitīgo koncentrāciju.

Pamatojoties uz minēto, VCB ierosināja pienācīgi izvērtēt produktu, ko SIA tika piegādājusi personai C un sniegt atzinumu par to, vai šis betons ir vai nav kaitīgs cilvēka veselībai, ja tas izmantots dzīvojamās mājas celtniecībā.

Pārskata periodā VCB ir saņēmis arī 63 sūdzības par dažādām tēmām. Salīdzinot ar 2001. gada pirmajiem 3 mēnešiem šādu iesniegumu skaits ir pieaudzis gandrīz divkārt. Jāsecina, ka iedzīvotāji aizvien biežāk vērsas pēc palīdzības VCB viņiem aktuālu problēmu risināšanā, kas norāda uz iestādes autoritātes celšanos. Lai arī šajās sūdzībās ietvertu jautājumu risināšana bieži neatbilst kompetencei, VCB savu iespēju robežās ir centies palīdzēt šīm personām. Viens no šādiem gadījumiem, kas tika veiksmīgi atrisināts un guva arī lielu ievēribu masu saziņas līdzekļos, bija saistīts ar Lielbritānijas Imigrācijas dienesta rīcību pret kādu Latvijas pilsoni.

Šā gada janvārī VCB griezās kāda LR pilsonē E, kura bija vēlējusies Lielbritānijā apciemot savu vīru, bet Getvikas lidostā tika aizturēta un atsūtīta atpakaļ uz Latviju. Savukārt Rīgas lidostā viņai tika atdota sabojāta LR pilsoņa pase (zīmogs par ieceļošanas Lielbritānijā aizliegumu un sabojātas pases sešas lapas).

VCB nosūtīja uz Lielbritānijas Imigrācijas departamenta sūdzību nodaļu savu viedokli par konkrēto gadījumu un lūdza reaģēt uz pārkāpumu, kompensējot LR pilsonēi jaunas pases noformēšanas izdevumus, kā arī pievērst šiem jautājumiem uzmanību turpmāk.

Lielbritānijas atbildīgās institūcijas reaģēja labvēlīgi un atbildes vēstulē atzina savu pārkāpumu, kā arī solīja kompensēt jaunas pases noformēšanas izdevumus.

Valsts cilvēktiesību birojs vēlas vērst uzmanību uz to, ka šādos gadījumos cilvēkiem, kuriem ir Latvijas Republikas izdota pase, ar iesniegumu jāgriežas Latvijas Republikas Ārlietu ministrijas Konsulārajā departamentā.

Cilvēktiesību problēmu apskats Latvijā

Personas tiesības uz mājokli

Indivīda tiesības uz mājokli garantē starptautiskā pakta par ekonomiskajām, sociālajām un kultūras tiesībām 11.(1) pants: “Šā pakta dalībvalstis atzīst katra tiesības uz viņa un viņa ģimenes atbilstošu dzīves līmeni, ieskaitot atbilstošu uzturu, apģērbu un mājokli, un tiesības pastāvīgi uzlabot dzīves apstākļus. Dalībvalstis veiks nepieciešamos pasākumus, lai nodrošinātu šo tiesību īstenošanu, atzīstot šajā ziņā starptautiskās sadarbības brīvprātības principa svarīgo nozīmi”. Latvijas Republika šim paktam pievienojusies 1990. gada 4. maijā; tas ir ratificēts, un ir juridiski saistošs no 1992. gada 14. jūlija.

Pakta 11. pantā atzīto tiesību realizāciju lielā mērā nodrošināja 1993. gada 11. maijā pieņemtais likums “Par valsts un pašvaldību palīdzību dzīvokļa jautājumu risināšanā” (spēkā līdz 2001. gada 31. decembrim). Saskaņā ar šo likumu 1993.gada 23. novembrī tika pieņemti arī MK noteikumi “Par kārtību, kādā reģistrējamas personas (ģimenes) dzīvokļa jautājumu risināšanai paredzētās valsts un pašvaldību palīdzības saņemšanai”.

No šā gada 1. janvāra mājokļa jautājumus regulē likums “Par pašvaldību palīdzību dzīvokļa jautājumu risināšanā”, kas ir atbilstošāks šā brīža situācijai. Tas konkretizē un nedaudz izmaina likuma subjektu loku. Piemēram, obligāts kritērijs palīdzības saņemšanai ir personas (ģimenes) maznodrošinātība, palīdzība jāsniedz visām maznodrošinātām ģimenēm, kuras audzina vismaz vienu nepilngadīgu bērnu (agrāk - vismaz trīs), palīdzība jālūdz sešu mēnešu laikā kopš radies likumīgs pamats saņemt palīdzību u.tml.

Lai arī par mājokļa jautājumiem VCB regulāri saņem visvairāk sūdzības, **analizējot vispārējo situāciju un tiesību aktus, jākonstatē, ka situācija dzīvokļu sfērā pakāpeniski uzlabojas.** Pašvaldības, neraugoties uz ļoti ierobežoto dzīvojamu fondu, tomēr rod iespēju palīdzēt personām un ģimenēm, kuras objektīvu iemeslu dēļ nav spējīgas pašas par sevi parūpēties.

Kā pozitīvs piemērs jāmin Rīgas domes iniciatīva, 2001. gada 7. decembrī izdodot rīkojumu nr. 1248-r, kas, cita starpā, paredz “*Rajonu (priekšpilsētu) izpilddirekcijām: atlikt tiesas spriedumu izpildi un neiesniegt izpildrakstus par tiesas spriedumiem, kuri stājušies likumīgā spēkā un kuros paredzēta īrnieka, ģimenes locekļu un no viņiem atkarīgo personu izlikšana no pašvaldības īpašumā vai valdījumā esošām dzīvojamām telpām par īres un komunālo maksājumu parādiem izpildei, ja ģimenēs ir nepilngadīgi bērni, invalīdi un pensijas vecuma personas, nosūtot tiesas spriedumu un dzīvesvietas izziņu (forma 22-dz) izvērtēšanai rajona (priekšpilsētas) Sociālās palīdzības dienestam un Komunālā departamenta Dzīvokļu pārvaldei*”.

Tajā pašā laikā VCB turpina saņemt iesniegumus no denacionalizēto namu īrniekiem par dažādiem konfliktiem ar izīrētājiem. Šādu iesniegumu autoriem parasti tiek sniegta konsultācija par problēmu risināšanas iespējām, jo šādi gadījumi nepieder pie cilvēktiesību, bet pie privāttiesību (civiltiesību) sfēras.

VCB ir secinājis, ka šīs personas ļoti bieži ir neaizsargātas pret namīpašnieku patvaļu, kā arī no valsts un pašvaldību puses tām netiek sniegta pietiekama palīdzība. Šie apstākļi nereti izraisa personu sociālo un arī politisko tiesību pārkāpumus, piemēram – tiesību uz pienācīgu dzīves līmeni, tiesību uz sociālo nodrošinājumu, tiesību uz mājokli, tiesību uzlabot savus dzīves apstākļus, tiesību uz drošu, kvalitatīvu vidi, tiesību uz īpašumu, bērnu tiesību utt.

Jau kopš 90-to gadu sākuma Latvijā tiek realizēta īpašuma reforma, kuras mērķis ir atdot padomju laikā nacionalizētos īpašumus bijušajiem likumīgajiem īpašniekiem un viņu mantiniekiem. Taču veicot šo reformu, jāapzinās, ka kopš īpašumu atņemšanas ir pagājis ilgs laiks – 50 gadi, ir radušies jauni, labticīgi valdītāji un īrnieki. Tāpēc, izstrādājot tiesiskās normas reformas īstenošanai, bija jāņem vērā visu pušu intereses. Protams, ir gandrīz neiespējami veikt jebkuru reformu, neierobežojot neviena tiesības un intereses, taču ir svarīgi visu pušu intereses samērot tā, lai tiktu nodarīti vismazākie aizskārumi.

Valstij ir pienākums ievērot un aizsargāt ikviena cilvēktiesības. Latvijā tās ir nostiprinātas konstitucionāli – LR Satversmē, Latvijai ir saistoši un tieši piemērojami arī starptautiskie cilvēktiesību dokumenti. Taču cilvēktiesības nav absolūtas, katrai tiesībai ir savs saturs un ierobežojumi.

Jautājums par iespējām privatizēt dzīvokļus skar īpašuma tiesības. Personas tiesības uz īpašumu, kas ietvertas jau Vispārējā cilvēka tiesību deklarācijā (17. pants), Latvijā juridiski garantē LR Satversmes 105. pants: *“Ikvienam ir tiesības uz īpašumu. Īpašumu nedrīkst izmantot pretēji sabiedrības interesēm. Īpašuma tiesības drīkst ierobežot vienīgi saskaņā ar likumu. Īpašuma piespiedu atsavināšana sabiedrības vajadzībām pieļaujama tikai izņēmuma gadījumos uz atsevišķa likuma pamata pret taisnīgu atlīdzību”*, kā arī Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas Pirmā protokola 1. pants: *“Jebkurai fiziskai vai juridiskai personai ir tiesības netraucēti izmantot īpašumu. Nevienam nedrīkst atņemt viņa īpašumu, izņemot, ja tas notiek sabiedrības interesēs un apstākļos, kas noteikti ar likumu un atbilst vispārējiem starptautisko tiesību principiem. Minētie nosacījumi nekādā veidā nedrīkst ierobežot valsts tiesības izdot tādus likumus, kādus tā uzskata par nepieciešamiem, lai kontrolētu īpašuma izmantošanu saskaņā ar vispārējām interesēm vai lai nodrošinātu nodokļu vai citu maksājumu vai sodu samaksu.”*

Lai gan personas tiesības uz īpašumu pieder pie cilvēka pamattiesībām, tomēr, saskaņā ar Eiropas Cilvēktiesību tiesas praksi, šī abstraktā norma ietver samērā konkrētu saturu: tās ir personas tiesības netraucēti valdīt (izmantot) jau esošu īpašumu, nevis tiesības vispār iegūt īpašumu.

Piemērs: *Eiropas Cilvēktiesību tiesas lietā “Marksa pret Beļģiju” (1979) Tiesa atzina, ka ir pārkāptas mātes īpašuma tiesības, Beļģijas likumu dēļ liedzot viņai iespēju novēlēt īpašumu ar testamentu savai ārļaulībā dzimušajai meitai. Bet turpat Tiesa atzina, ka nav tikušas pārkāptas meitas tiesības uz īpašumu 1. Protokola 1. panta izpratnē, jo protokols neaizsargā tiesības iegūt īpašumu.*

Bez tam, jāņem vērā, ka Latvijas Republika Eiropas Cilvēktiesību konvencijai pievienojusies ar sekojošu atrunu: *“Konvencijas 1. protokola 1. panta prasības neattieksies uz īpašuma reformu, kas regulē PSRS veiktās aneksijas laikā nacionalizēto, konfiscēto, kolektivizēto vai citādā veidā nelikumīgi ekspropriēto īpašumu atdošanu vai kompensācijas*

izmaksu bijušajiem īpašniekiem vai viņu mantiniekiem, kā arī lauksaimniecības uzņēmumu, zvejnieku kolhozu un valsts un pašvaldību īpašumu privatizāciju.” (LR “Likums par 1950.gada 4.novembra Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvenciju un tās 1., 2., 4., 7. un 11. protokolu”, 2. pants).

Ņemot vērā iepriekšminēto, jāpaskaidro, ka privatizācija ir sava veida privilēģija, ko valsts piedāvā saviem iedzīvotājiem un tas, ka nav iespējams privatizēt konkrētu objektu, nav uzskatāms par tiesību uz īpašumu pārkāpumu starptautiski pieņemto cilvēktiesību izpratnē.

Līdztekus, svarīgi saprast, ka atšķirībā no personas pamattiesībām, izīrētāja un īrnieka attiecības ir privāttiesiskas līgumiskas attiecības, kuras Latvijas Republikā regulē 1993.gada likums “Par dzīvojamo telpu īri” u. c. normatīvie tiesību akti, kā arī dzīvojamās telpas īres līgums. Šajās attiecībās pušu tiesības un pienākumi ir cieši saistīti. Jāņem vērā, ka minētais likums nav pretrunā ar cilvēktiesību normām, jo, piemēram, īres līguma izbeigšana pēc izīrētāja iniciatīvas un īrnieka izlikšana iespējama vienīgi tiesas ceļā, tikai pamatotos, likumā noteiktos gadījumos, kuru uzskaitījums ir izsmeļošs; izīrētājam tiesā jāpierāda, ka iestājies kāds no likumā minētajiem gadījumiem.

Taču jautājumā par īrnieku tiesībām un nenoteikto stāvokli, **VCB uzskata, ka denacionalizēto namu īpašnieku tiesības būtu samērīgi ierobežojamas īrnieku interesēs, jo netraucēta rīkošanās ar savu īpašumu pēc saviem ieskatiem, padarītu ļoti kritisku daudzu īrnieku stāvokli, it īpaši sociāli maznodrošināto un mazaizsargāto. Taču vienlaikus jāņem vērā, ka īpašniekiem ir vairāki valsts uzlikti pienākumi un apgrūtinājumi, piemēram – īpašuma nodokļi, pienākums uzturēt īpašumu un tā apkārtni kārtībā u. c., tādēļ arī nebūtu samērīgi uzlikt viņam bezgalīgu ierobežojumu brīvai rīcībai ar savu īpašumu tirgus apstākļos attiecībā uz īres līgumiem, īres maksu, remontiem u. c.**

Pensiju pārrēķināšanas problēma

Pēdējo mēnešu laikā VCB ir iesniegtas vairākas vienāda rakstura sūdzības, kuru pamatā ir likuma “Par valsts pensijām” pārejas noteikumu 16. punkta 1999. gada 12. decembra grozījumi. Tā rezultātā daļai pensionāru bija liegta iespēja papildināt uzkrāto apdrošināšanas stāžu.

Līdz likuma grozījumiem pensijas, kas bija piešķirta līdz 1996. gada 1. janvārim, varēja būt pārrēķinātas, ja līdz 1996. gada 1. janvārim papildināts uzkrātais apdrošināšanas stāžs. Šāds papildinātais apdrošināšanas stāžs varēja būt jebkurš darba stāžs, kas dažādu iemeslu dēļ iepriekš netika ieskaitīts darba stāžā, vai kurš iepriekšējos gados vispār netika uzskatīts par darba stāžu. Piemēram, gadi, kad persona strādāja savā ģimenes vai citā privātā lauku saimniecībā, represijas gadi utt.

No 2000. gada 1. janvāra, sakarā ar likuma grozījumiem, šis punkts tika mainīts, un pensionāri savu apdrošināšanas stāžu var papildināt tikai par darba periodu, kas uzkrāts no 1991. gada 1. janvāra līdz 1996.gada 1. janvārim.

Šā likuma grozījuma rezultātā pensionāri sadalījās divās kategorijās. Pirmajā - pensionāri, kuri paspēja realizēt savas tiesības un pārrēķināja savu pensiju papildinot apdrošināšanas stāžu, otrajā - pensionāri, kuri nav realizējuši savas tiesības uz pilnu apdrošināšanas stāža aprēķināšanu, jo nepaspēja līdz 2000. gada 1. janvārim nodot Valsts sociālās apdrošināšanas aģentūrā nepieciešamos papildus darba stāža apliecināšanas dokumentus.

Pie otrās kategorijas piederēja arī daudzi iedzīvotāji, kuri iespēju pārrēķināt pensiju nevarēja realizēt objektīvu iemeslu dēļ. Piemēram, arhīvos nebija saglabājušies dokumenti, un apdrošināšanas stāžu nācās pierādīt tiesas ceļā, savukārt tiesas pārslogotības dēļ jautājums netika izskatīts līdz 2000. gada 1. janvārim, konkrēta darba vai mācību perioda neieskaitīšana apdrošināšanas stāžā tika konstatēta tikai pēc 2000. gada 1. janvāra, represiju gadi prokuratūrā tika atzīti tikai pēc 2000. gada 1. janvāra un citi līdzīgi gadījumi.

Latvijas Republikas Satversmes 109. pants nosaka, ka *“ikvienam ir tiesības uz sociālo nodrošinājumu vecuma, darbnespējas, bezdarba un citos likumā noteiktajos gadījumos”*. Savukārt likums *“Par valsts pensiju”* šīs tiesības konkretizē, un saskaņā ar minētā likuma 9. panta 1. daļu pensijas apmērs ir atkarīgs no apdrošināšanas stāža. Tātad, ja personai likumīgi pienākas pensija, kuras apmērs ir atkarīgs no uzkrātā apdrošināšanas stāža, tad pensijas pārrēķinu, ja ir papildināts uzkrātais apdrošināšanas stāžs, nav likumīga pamata liegt. Pamatojoties uz iepriekšminēto jāsecina, ka ar pārejas noteikumu 16. punkta 1. apakšpunktu tiek ierobežotas ar Satversmes 109. pantu garantētās un ar likumu *“Par valsts pensijām”* konkretizētas tiesības.

Savukārt Latvijas Republikas Satversmes 91. pants nosaka, ka *“visi cilvēki Latvijā ir vienlīdzīgi likuma un tiesas priekšā. Cilvēka tiesības tiek īstenotas bez jebkādas diskriminācijas”*. Saskaņā ar Latvijas Republikas Satversmes tiesas 2001. gada 3. aprīļa spriedumu lietā nr.2000-07-0409, *“vienlīdzība”* Satversmes izpratnē prasa vienādi izturēties tikai pret personām, kas atrodas patiešām vienādos un vienlīdzīgos apstākļos. Vienlīdzības princips pieļauj un prasa atšķirīgu attieksmi pret personām, kas atrodas atšķirīgos apstākļos, kā arī pieļauj atšķirīgu attieksmi pret personām, kas atrodas vienādos apstākļos, ja tam ir objektīvs un saprātīgs pamats. Savukārt saskaņā ar Satversmes tiesas 2001. gada 26. jūnija spriedumu lietā nr.2001-02-0106 *“vienlīdzība pieļauj diferencētu pieeju, ja tā demokrātiskā sabiedrībā ir attaisnojama.”* Tātad lai pieļautu dažādu attieksmi pret personām, kuras atrodas vienlīdzīgos apstākļos, šajā gadījumā pret pensionāriem – valsts noteiktajai diferencētajai attieksmei jābūt attaisnojamai. Būtiski, ka Satversmes 116. pants neparedz iespēju ierobežot tiesības uz vienlīdzību likuma un tiesas priekšā, tātad atšķirīga attieksme pret personām, kas atrodas vienlīdzīgos apstākļos, nav minēto cilvēktiesību ierobežojums, ja tam ir objektīvs pamats.

1999. gada sākumā stājās spēkā Pensiju likuma grozījumi, kuru izpildes rezultātā pensiju budžetā radās ievērojams deficīts. Nolūkā samazināt pensiju izdevumus, likumā tika izdarīti vairāki grozījumi. Taču, ja likumdevējs, izmantojot savu kompetenci sociālās politikas veidošanā un realizēšanā, kā arī sociālo tiesību apjoma noteikšanā, Satversmē ir iekļāvis sociālās tiesības un šo saturu konkretizējis likumos, tad tās ir kļuvušas par indivīda tiesībām. Šādu tiesību realizāciju persona var prasīt no valsts, kā arī var aizstāvēt šīs savas tiesības tiesā (*LR Satversmes tiesas 2002. gada 19. marta spriedums lietā nr.2001-12-01*).

Pamatojoties uz augstākminēto, nav objektīva pamata diferencētai attieksmei pret pensionāriem minētajā situācijā, jo visām personām ir tiesības saņemt sociālo nodrošinājumu vecuma gadījumā, tādā apmērā, kāds saskaņā ar likuma “Par valsts pensijām” 9. panta 1. daļu noteiktai personai pienākas. Tādējādi nav objektīva pamata daļai pensionāru dot iespēju realizēt savas tiesības un daļai liegt šo tiesību realizāciju (papildināt uzkrāto apdrošināšanas stāžu, pārrēķināt pensiju un saņemt tiem ar likumu noteiktā apmērā pensiju).

VCB uzskata, ka:

- likuma “Par valsts pensijām” pārejas noteikumu 16. punkta 1. apakšpunkts nepamatoti ierobežo personu tiesības saņemt tādu pensiju, kāda tām pienākas, šim ierobežojumam nav saprātīga un objektīva pamatojuma. Iespējams, ka šo grozījumu, tāpat kā arī citu 1999. gadā pieņemto grozījumu izdarīšana ir saistīta ar pensiju budžeta deficītu, bet tā kā tiesības uz sociālo nodrošinājumu ir konstitucionāli nostiprinātas tiesības, tad valsts šo tiesību realizēšanu nevar atteikt. Pamatojoties uz iepriekšminēto, šie grozījumi pretrunā ar Satversmes 109. pantā noteiktajām tiesībām, kuru saturs ir iekļauts vairākos likumos, tai skaitā arī likumā “Par valsts pensijām”;
- likuma “Par valsts pensijām” pārejas noteikumu 16. punkta 1. apakšpunkts ir pretrunā arī ar Satversmes 91. pantu. Visi pensionāri ir vienlīdzīgos apstākļos, visiem pensionāriem ir tiesības saņemt pensiju tādā apmērā, kādu veido viņa apdrošināšanas stāžs. Nepamatota ir diferencētā attieksme, ka daļa, savu pensiju pārrēķinot sakarā ar uzkrātā darba stāža papildinājumu, var saņemt palielinātu pensiju, bet citi tādos pašos apstākļos (sakarā ar uzkrātā darba stāža papildinājumu), nevar saņemt lielāku pensiju.;
- iespējams likumdevējs uzskatīja, ka ir pagājis pietiekami ilgs laiks, lai personas, kurām bija tiesības papildināt līdz 1991. gada 1. janvārim uzkrāto darba stāžu, būtu to paveikušas. Taču likuma “Par valsts pensijām” pārejas noteikumu 16. punkta 1. apakšpunkta darbība laikā netika ierobežota, un cilvēki varēja paļauties uz šī punkta patstāvību.

No Satversmes 1. panta izriet tiesiskās paļāvības princips, kas nosaka, ka: “valsts iestādēm savā darbībā jābūt konsekventām attiecībā uz to izdotajiem normatīvajiem aktiem, jāievēro tiesiskā paļāvība, kas personām varētu rasties saskaņā ar konkrēto tiesību normu. Savukārt indivīds atbilstoši šim principam var paļauties uz likumīgi izdotas tiesību normas patstāvību un nemainīgumu. Viņš droši var plānot savu nākotni saistībā ar tiesībām, ko šī norma piešķirusi. (...) Tiesiskās paļāvības principa darbībā nozīme ir arī tam, vai personas paļaušanās uz tiesību normu ir likumīga, pamatota un saprātīga, kā arī vai tiesiskais regulējums pēc savas būtības ir pietiekami noteikts un nemainīgs, lai tam varētu uzticēties”.

“Tā kā vecuma pensijas ir valsts sociālās politikas jautājums, kam ir ilglaicīgs raksturs un kam ir nepieciešama stabilitāte, (...) tad personu tiesiskā paļāvība šajā jomā ir aizsargājama” - LR Satversmes tiesas 2002. gada 19. marta spriedums lietā nr.2001-12-01.

Pamatojoties uz iepriekšminēto, personai ir tiesības paļauties uz tiesību normu patstāvību, it īpaši sociālo tiesību jomā. Tāpēc šīs normas grozīšana nav attaisnojama arī šajā gadījumā.

Valodas lietošana ieslodzīto sarakstē ar valsts un pašvaldību institūcijām

VCB savā praksē ir vairākkārt saņēmis sūdzības par to, ka personas, it īpaši, ieslodzītie, nevar realizēt savas tiesības tikai tādēļ, ka nevar valsts valodā uzrakstīt iesniegumu iestādei vai prasību tiesai.

Jāatzīst, ka Valsts Valodas likuma 10. panta, kurš paredz, ka *“ikviena iestāde, organizācija vai uzņēmums (uzņēmējsabiedrība) nodrošina valsts valodā noformēta dokumenta pieņemšanu un izskatīšanu”*, īstenošana tiešām ir problemātiska. Īpaši būtisks ir problēmas materiālais aspekts, jo ne likumā, ne tam pakārtotajos MK Noteikumos nekādi atvieglojumi saistībā ar tulkojumiem vai notariāliem apliecinājumiem netiek paredzēti. VCB atzīst, ka šīs normas mazina valsts un pašvaldību iestāžu, kā arī tiesu pieejamību personām. Tas uzskatāms par būtisku tiesību ierobežojumu, un rada pretrunu ar LR Satversmes 104. pantu, kas paredz *“ikvienam tiesības vērsties valsts vai pašvaldību iestādēs ar iesniegumiem un saņemt atbildi pēc būtības”*, kā arī LR Satversmes 92. pantu, kas paredz, ka *“ikviens var aizstāvēt savas tiesības un likumiskās intereses taisnīgā tiesā”*.

Valsts Valodas likuma 10. panta 2. daļa paredz konkrētus izņēmumus - gadījumus, kuros valsts un pašvaldību iestādes, tiesas un tiesu sistēmai piederīgās iestādes, kā arī valsts un pašvaldību uzņēmumi nevar atteikt pieņemt iesniegumus svešvalodā. *“Šie noteikumi neattiecas uz personu iesniegumiem policijai un ārstniecības iestādēm, glābšanas dienestiem un citām iestādēm steidzamos medicīniskās palīdzības izsaukuma gadījumos, noziegumu izdarīšanas vai citu likumpārkāpumu gadījumos, kā arī tad, ja tiek izsaukta neatliekamā palīdzība ugunsgrēka, avārijas vai citos nelaiemes gadījumos”*.

Eiropas cilvēktiesību konvencijas 6. pants paredz ikvienam tiesības, *“nosakot civilo tiesību un pienākumu vai viņam izvirzītās apsūdzības krimināllietā pamatotību, uz taisnīgu un atklātu lietas savlaicīgu izskatīšanu neatkarīgā un objektīvā ar likumu noteiktā tiesā”*. *Ikvienam, kas tiek apsūdzēts noziegumā, ir sekojošs tiesību minimums: tikt nekavējoties informētam, viņam saprotamā valodā un detalizēti, par viņam izvirzītās apsūdzības raksturu un iemeslu; (..), uz bezmaksas tulka pakalpojumiem, ja viņš nesaprot tiesā lietoto valodu vai nerunā tajā”*.

Jāatzīmē, ka līdztekus minētajām starptautisko līgumu normām Latvija ir parakstījusi, tāpat apņēmusies ieviest savā likumdošanā un praksē arī Eiropas Padomes Vispārējās Mazākumtautību aizsardzības konvencijas standartus. Šīs konvencijas normas īpaši uzsver tiesas institūciju un valsts un pašvaldību iestāžu pieejamību nacionālo minoritāšu pārstāvjiem. Tā kā Latvija gatavojas atzīt konvenciju par juridiski saistošu (ratificēt), tad valsts institūcijām ir jādomā par likumdošanas saskaņošanu un pretrunu novēršanu.

VCB uzskata, ka:

- **Satversme un starptautiskie cilvēktiesību dokumenti garantē indivīda tiesību realizāciju bez jebkādas diskriminācijas - neatkarīgi no rases, dzimuma, vecuma, valodas, reliģiskās, politiskās vai citas pārliecības, nacionālās vai sociālās izcelšanās vai citiem apstākļiem;**
- **tiesas pieejamības nodrošināšana personām ir ļoti būtisks cilvēktiesību aspekts. Valodas neprasme un nespēja iesniegt prasību valsts valodā nevar būt par pamatu tiesību uz taisnīgu tiesu ierobežojumam. Īpaši tas attiecas uz iesniegumiem no personām, kas atrodas ieslodzījuma vietās un kam nav pieejami tulka pakalpojumi;**
- **situācijā, kad liela daļa iedzīvotāju nezina valsts valodu un nav spējīgi apmaksāt privātus tulkojumus, būtu ieteicams valstī izveidot institūciju, kas nodarbotos ar tulkojumiem šādām vajadzībām;**
- **personu iesniegumi kompetentās valsts un pašvaldību institūcijās par likumpārkāpumiem vai civilaizskārumiem, tai skaitā, prasības un pieteikumi tiesās, būtu jāpieņem arī svešvalodā, ja iesniedzējam objektīvu iemeslu dēļ nav iespēju tos iztulkot, kā piemēram ieslodzītājiem.**

VCB pieteikumi Satversmes tiesā

Satversmes tiesa apmierinājusi Valsts cilvēktiesību biroja pieteikumu par diskriminējošo prasību LR likumā “Par nodarbinātību”

2001. gada 28. augustā Valsts cilvēktiesību birojs iesniedza Satversmes tiesā pieteikumu par LR likuma “Par nodarbinātību” 6. panta neatbilstību LR Satversmes 91. un 109. pantiem, ANO Starptautiskā pakta “Par ekonomiskajām un sociālajām tiesībām” 9. pantam un atzīšanu par spēkā neesošu daļā par pastāvīgās uzturēšanās atļaujas nepieciešamību bezdarbnieka statusa iegūšanai.

LR 23.12.1991.g. likuma “Par nodarbinātību” 6. pants nosaka, ka *“par bezdarbnieku atzīstams darba spējīgs Latvijas Republikas pilsonis vai ārvalstnieks (bezvalstnieks), kurš saņēmis pastāvīgās uzturēšanās atļauju vai kuram pasē ir Iedzīvotāju reģistra atzīme ar personas kodu un kurš nestrādā....”*. MK noteikumu Nr. 407 “Noteikumi par bezdarbnieka statusu”, kuri pakārtoti iepriekšminētajam likumam, 6. pants paredz, ka *“darba meklētājs var iegūt bezdarbnieka statusu, ja viņš ir Latvijas Republikas pilsonis vai ārvalstnieks (bezvalstnieks), kuram pasē vai citā personu apliecinošā dokumentā ir Iedzīvotāju reģistra atzīme ar personas kodu un atzīme par dzīvesvietu vai ārvalstnieks (bezvalstnieks), kurš ir saņēmis pastāvīgās uzturēšanās atļauju”*.

Saskaņā ar šiem tiesību aktiem, ārvalstnieki, kuri ir saņēmuši termiņuzturēšanās atļauju, dzīvo un ir pierakstīti Latvijā, maksā visus nodokļus, tai skaitā ir obligāti sociāli apdrošināti bezdarba gadījumam, līdz šim nevarēja realizēt savas tiesības uz sociālo drošību bezdarba gadījumā, jo viņam pēc likuma nevarēja piešķirt bezdarbnieka statusu.

2002. gada 25. februārī Satversmes tiesa, pēc Valsts cilvēktiesību biroja pieteikuma izskatot lietu nr.2001-11-0106, atzina LR likuma “Par nodarbinātību” 6. panta prasības par pastāvīgās uzturēšanās atļaujas nepieciešamību bezdarbnieka statusa iegūšanai attiecībā uz termiņuzturēšanās atļauju saņēmušo Latvijas pilsoņa, nepilsoņa vai patstāvīgās uzturēšanās atļauju saņēmuša ārvalstnieka vai bezvalstnieka laulāto, neatbilstību LR Satversmes 91. un 109. pantiem.

Satversmes tiesa uzskata, ka arī personām, kurām ir termiņuzturēšanās atļauja un tās ir LR pilsoņa vai pastāvīgā iedzīvotāja laulātie, un, ja tās veikušas sociālās apdrošināšanas iemaksas, ir tiesības saņemt bezdarbnieka pabalstu, ja tās ir palikušas bez darba, bet turpina legāli dzīvot Latvijā.

Tādējādi tiek likvidēta nevienlīdzība uz personas juridiskā statusa pamata tiesību uz sociālo drošību izmantošanā un nostiprināts princips, ka personu sociālās garantijas ir atkarīgas no to sociālās apdrošināšanas iemaksām valsts budžetā.

Tāpat Satversmes tiesa uzskata, ka likumdevējam jāizvērtē, vai termiņuzturēšanās atļauju saņēmušie darba ņēmēji (viesstrādnieki), kuri tiek obligāti iesaistīti sociālās apdrošināšanas sistēmā, būtu pakļaujami arī sociālajai apdrošināšanai bezdarba gadījumiem, jo bezdarbnieka pabalstu viņi pēc tam nevar saņemt.

Valsts cilvēktiesību biroja atzinumi un viedokļi par tiesību aktu projektiem

Ministru kabineta Noteikumu projekts “Par bērna uzturēšanos kopā ar notiesāto vai apcietināto māti ieslodzījuma vietā”

2002. gada 15. februārī Valsts cilvēktiesību birojā tika rīkota apaļā galda diskusija par Ministru kabineta Noteikumu projektu “Par bērna uzturēšanos kopā ar notiesāto vai apcietināto māti ieslodzījuma vietā”.

VCB uzskata, ka jautājums par bērna optimālāko vecumu viņa nošķiršanai no ieslodzītās mātes un viņa briedumu ir jāvērtē psihologiem. Atsevišķos gadījumos šis jautājums varētu tikt vērtēts individuāli, taču ir skaidrs, ka mātes klātbūtne bērnam ir ļoti svarīga, it īpaši pirmajos dzīves gados.

Būtiskākais uzdevums ir panākt, lai tiktu ievērotas bērna intereses, tāpēc jāizvērtē kāda kārtība šī mērķa sasniegšanai būtu visatbilstošākā. Mātes intereses un tiesības uz ģimenes dzīvi šajos gadījumos nav primāras. Saskaņā ar 1989. gada ANO Bērnu tiesību konvencijas 3. pantu: *“jebkurā rīcībā, kas skar bērnus, vienalga, vai to darītu sabiedriskās vai privātās sociālās nodrošināšanas iestādes, tiesa, administratīvā vai likumdošanas vara, pirmām kārtām maksimāli jāievēro bērna intereses”*.

Konvencijas 9. pants, savukārt nosaka, ka *“dalībvalstis nodrošina, lai bērns netiktu šķirts no saviem vecākiem pret viņu gribu, izņemot gadījumus, kad kompetenti orgāni saskaņā ar tiesas spriedumu un atbilstoši piemērojamiem likumiem un procedūrām konstatē, ka šāda atšķiršana ir vitāli nepieciešama bērna interesēs. Šāds lēmums var būt nepieciešams noteiktos gadījumos, piemēram, ja vecāki pret bērnu izturas nežēlīgi vai nerūpējas par viņu, vai arī vecāki dzīvo šķirti un ir jāizlemj, kur bērnam dzīvot”*.

Neviena no starptautiskajām konvencijām neregulē jautājumus par ieslodzītās mātes bērnu atrašanās ilgumu ieslodzījuma vietās, un noteikt kārtību atbilstoši konkrētai kriminogēnajai, sociālajai, ekonomiskajai u. c. situācijai ir katras valsts ziņā. Taču no iepriekšminētajām tiesību normām izriet, ka valstij pirmkārt ir jā rūpējas par bērna pilnvērtīgu attīstību, fizisko un psiholoģisko veselību.

Protams, cietuma vide nav labvēlīgākā bērna attīstībai, tomēr ir ļoti būtiski, lai pirmos dzīves gadus bērns pavadītu kopā ar savu māti. Šajā laikā starp viņiem veidojas emocionālā un psiholoģiskā saikne, kas ir ļoti nozīmīga gan bērna attīstībai, gan mātes turpmākajai sociālajai rehabilitācijai. Bērna tiesības augt ģimenē ir ļoti būtiskas, un sociālās aprūpes iestādes tomēr to nevar pilnvērtīgi aizvietot. Arī VCB rīcībā esošie pētījumi akcentē saiknes ar māti saglabāšanu, un uzskata par kaitīgu bērna nošķiršanu no mātes 2 gadu vecumā.

VCB uzskata, ka nav pieļaujama bērna ievietošana un atrašanās cietumā bez tiesas sprieduma, taču vienlaikus VCB atzīst, ka šajā gadījumā bērns netiek ieslodzīts un tam netiek atņemta brīvība juridiskā, soda izpratnē.

VCB darbinieki ir iepazinušies ar situāciju Ilģuciema cietuma bērnu namā un atzīst, ka vide tur ir sakopta, kopumā pozitīva un bērna interesēm un attīstībai atbilstoša. Vienlaikus, VCB vērs uzmanību, ka noteikti ir jāatrisina jautājums par šīs iestādes tiesisko statusu, izveidojot to par bērnu aprūpes vai cita veida iestādi, un jānoregulē tās darbības principi. Svarīgi ir, lai bērnu, neatkarīgi no viņa mātes ieslodzījuma režīma un atļautajām tikšanās reizēm, būtu iespējams apmeklēt citiem tuviniekiem, kā arī lai tiktu samazināta šo bērnu izolētība no apkārtējas vides un sabiedrības.

Nemot vērā iepriekš minēto, VCB uzskata, ka būtu jānodrošina ieslodzītās mātes saikne ar bērnu līdz 4 gadu vecumam, un Ilģuciema cietuma bērnu aprūpes iestādē ir pietiekami labi apstākļi, lai tiktu garantētas bērna tiesības.

Šķēršļu novēršana adopcijas procesā

2002. gada 1. ceturksnī turpinājās iepriekšējā apaļā galda diskusijas “Par šķēršļiem adopcijas procesā” ietvaros izveidotās brīvprātīgo darba grupas sanāksmes.

Pēdējā sanāksmē tika izvirzīti divi priekšlikumi, kurus vienbalsīgi atbalstīja visi darba grupas dalībnieki:

- 1) likumā Par bāriņtiesām un pagasttiesām iekļaut normu, ka “*Vecāku varas pārtraukumu ir iespējams pagarināt līdz vienam gadam, ja bāriņtiesa konstatē, ka objektīvie šķēršļi, kas bija par pamatu vecāku varas pārtraukšanai turpina pastāvēt no vecāku gribas neatkarīgu apstākļu dēļ*”;**
- 2) Civillikuma 200. pantā - papildināt to ar otro daļu šādā redakcijā “*Ja vecāki pēc vecāku varas pārtraukšanas bez attaisnojošiem iemesliem nerūpējas un neinteresējas par bērnu sešus mēnešus, ir pamats uzskatīt, ka vecāki no vecāku varas ir atteikušies un vecāku vara ir izbeidzama*”.**

Šie grozījumi likumdošanā varētu dot iespēju bērniem, kuri uz nenoteiktu laiku vai pat līdz pilngadībai patreiz uzturas bērnu namos, nokļūt un augt ģimeniskā vidē.

Izbraukuma tikšanās

Grīvas cietuma apmeklējums

Valsts cilvēktiesību birojs šī gada janvārī saņēma sūdzības no notiesātajām personām, kuras atrodas Grīvas cietumā, par iespējamiem cilvēktiesību pārkāpumiem. Grīvas cietums ir slēgtā tipa cietums, kurā ievietoti 900 notiesātie, no kuriem vairāk kā simts ir tuberkulozes slimnieki.

Lai izvērtētu situāciju, 14. februārī VCB direktors Olafs Brūvers un juriste Ineta Vaivare apmeklēja Grīvas cietumu. Apmeklējuma laikā bija tikšanās ar cietuma administrāciju, notiesātajām personām, tika veikta cietuma, tai skaitā medicīnas dienesta, soda izolatora, ēdnīcas un veikala apskate. Pēc cietuma apmeklējuma vērojumi par iespējamiem cilvēktiesību pārkāpumiem tika pausti Ieslodzījuma vietu pārvaldes priekšniekam V. Zahara kungam.

Apmeklējot cietumu un tiekoties ar notiesātajām personām VCB konstatēja:

- cietums nav piemērots ar tuberkulozi slimajiem notiesātajiem. VCB ir informēts, ka šajā jautājumā nav vainojama ne Ieslodzījuma vietu pārvalde, ne Grīvas cietuma administrācija. Atbildība par šo jautājumu jāuzņemas valstij, piešķirot attiecīgu finansējumu tuberkulozes slimnīcas celtniecībai Olaines cietumā;
- dažas cietuma kameras bija bez apkures, taču tieši šajās kamerās ievietoti ar tuberkulozi slimie notiesātie;
- notiesātajiem ir pretenzijas pret cietuma darbiniekiem. Viņuprāt, ir vērojama neiecietīga, nereti pat apzināti izaicinoša rīcība konfliktsituāciju radīšanai, lai palielinātu disciplinārsodu piemērošanu;
- cietumā netiek ievērotas valsts valodas lietošanas prasības. Tā darbinieki sazinoties pārsvarā lieto krievu valodu, un arī pavēles notiesātajiem tiek izteiktas krievu valodā. Atbildot uz notiesāto jautājumu, vai notiesātajiem ir jāievēro cietuma darbinieku izteiktās pavēles krievu valodā, VCB pārstāvji pauda uzskatu, ka saskaņā ar Valsts valodas likumu cietuma darbiniekiem, pildot savus pienākumus, ir jālieto latviešu valoda.
- pastāv problēmas ar personiskās higiēnas ievērošanas nodrošināšanu. Personām, kuras atrodas soda izolatorā, ziepes un zobu pasta tiek izsniegta lietošanai tikai vienreiz dienā - no rīta. VCB uzskata, ka nedrīkst pastāvēt ierobežojumi personīgas higiēnas jautājumos, arī gadījumos, ja notiesātais tiek ievietots soda izolatorā. Ziepes, zobu kopšanas līdzekļi, dvielis ir jāpiešķir pēc katras ēdienreizes, vai notiesātā lūguma.

Vadoties no pieredzes, kas ir iegūta regulāri apmeklējot ieslodzījuma vietas, VCB uzskata, ka Grīvas cietuma administrācijai ir jāpievērš lielāka uzmanība spriedzes mazināšanai notiesāto un cietuma darbinieku starpā. Tāpat nepieciešams atvieglot notiesāto dzīves apstākļus tajās jomās, kas neprasa papildus finansu ieguldījumus.

VCB darbinieki Grīvas cietuma apmeklējuma laikā novēroja arī pozitīvus momentus. Cietumā valda kārtību un tīrību, un administrācija iespēju robežās rūpējas par notiesāto nodarbinātību. Izremontēta medicīnas daļa, kurā būs patīkami strādāt arī medicīnas darbiniekiem.

Šķirotavas cietuma apmeklējums

Lai iepazītos ar cietuma situāciju kopumā, kā arī pārbaudītu notiesātā sūdzību, par viņaprāt nelikumīgu cietuma darbinieku rīcību, disciplināri sodot par nelegālu zīmītes nodošanu citai personai, 2002. gada 20. februārī VCB darbinieki apmeklēja Šķirotavas cietumu.

Pārbaudot sūdzību administrācijas rīcībā netika konstatēta nepareiza (nelikumīga) rīcība, un arī sarunās ar notiesātajām personām netika konstatēti citi iespējamie cilvēktiesību pārkāpumi.

VCB darbinieki pozitīvi novērtēja cietuma administrācijas rīcību jautājumā par disciplinārsoda - soda izolatora piemērošanu. Tika konstatēts, ka soda izolators notiesātajiem tiek piemērots tikai nopietnu pārkāpumu gadījumā, samērojot pārkāpuma nopietnību ar piemēroto diennakšu skaitu izolatorā.

Cietumā nebija vērojamas saskarsmes problēmas starp cietuma darbiniekiem un notiesātajiem.

Izglītības iestāžu apmeklējumi

VCB pēc palīdzības un padoma par konfliktu risināšanu skolās regulāri vērsas gan skolu administrācijas pārstāvji, gan pedagogi. Šī tendence varētu būt saistīta ar to, ka gan skolēni, gan viņu vecāki konfliktsituācijās orientējas tikai uz bērnu tiesībām, ignorējot vispārējās cilvēktiesību normas. Šādos gadījumos uzmanība jāvērs uz to, ka paša bērna drošības un aizsardzības interesēs, bērna tiesību īstenošanu var pakļaut ierobežojumiem, kas nepieciešami iedzīvotāju tikumības un veselības aizsardzībai un citu personu tiesību un brīvību aizsardzībai. Bērnām, ierobežojot viņa tiesības un rīcību, obligāti ir jāsniedz paskaidrojumi.

VCB saņēma arī skolotāju iesniegumus, kuri ir tikuši atbrīvoti no darba, sakarā ar bērnu tiesību pārkāpumiem. Jāatzīst, ka šādu skolas administrācijas rīkojumu iespējams apstrīdēt tikai tiesā, saskaņā ar darba likumdošanu.

Lai iepazītos ar situāciju izglītības iestādēs, un meklētu risinājumus iespējamo konfliktu gadījumos, VCB 2002. gada 1. ceturksnī ir uzsākusi regulārus informatīvi izglītojošus Latvijas skolu apmeklējumus.

- 2002. gada 31. janvārī VCB direktors Olafs Brūvers piedalījās Liepājas rajona Skolēnu interešu centra un Pieaugušo izglītības centra organizētajā sarunā ar 30 mācību iestāžu direktoru vietniekiem, par skolēnu un pedagogu

tiesību jautājumiem. Tikšanās laikā tika uzsvērts, ka pienākumi un tiesības ir gan pedagogiem, gan audzēkņiem. VCB direktors atbildēja uz daudziem pedagogu jautājumiem par konkrētām problēmām. Pēc apmeklējuma VCB saņēma pateicības vēstuli.

- 2002. gada 26. februārī VCB direktors Olafs Brūvers apmeklēja Aizputes, Durbes un Priekules vidusskolas. Visās mācību iestādēs notika aktīva skolēnu, viņu vecāku un pedagogu diskusija par dažādiem cilvēktiesību aspektiem.
- 2002. gada 27. februārī VCB pārstāvji viesojās Limbažu rajona Ozolmuižas pamatskolā. Sarunā ar Limbažu rajona vidusskolu direktoriem, Ozolmuižas pamatskolas pedagogiem un skolēniem tika apspriestas skolotāju un skolnieku tiesības. Tika veikta anonīma skolēnu anketēšana, VCB darbiniekiem tika iesniegti arī 55 jautājumi, uz kuriem tika sagatavotas atbildes. VCB pārstāvji saņēma uzaicinājumu atkārtoti apmeklēt šo mācību iestādi.
- 2002. gada 18. martā VCB darbinieki organizēja tikšanos ar Pāvilostas vidusskolas audzēkņiem, viņu vecākiem un pedagogiem, kā arī pašvaldību darbiniekiem. Pēc sarunas VCB saņēma pateicības vēstuli no Pāvilostas pilsētas domes.

Konferences un semināri

Konference "Policija un cilvēktiesības - labākā prakse"

VCB direktors Olafs Brūvers šā gada 6. martā piedalījās Valsts policijas rīkotajā konferencē "*Policija un cilvēktiesības - labākā prakse*". VCB direktors informēja konferences dalībniekus, LR Valsts policijas rajonu Kriminālpolicijas priekšniekus par VCB darbību, īpašu uzmanību pievēršot sūdzībām, kas saņemtas no iedzīvotājiem par viņuprāt policijas pretlikumīgu rīcību. Olafs Brūvers arī pauda, ka galvenā atbildība par šādu sūdzību objektīvu izmeklēšanu jāuzņemas Valsts policijas Personālsastāva inspekcijai, ar kuru VCB jau ir izveidojusies laba sadarbība.

Savā runā Valsts policijas Personālsastāva inspekcijas vadītāja Ināra Smoča, norādīja, ka rajona policijas priekšniekiem, saņemot sūdzības no iedzīvotājiem par policijas nelikumīgu vai nehumānu rīcību, stingri jāizvērtē katra darbinieka pieļautie pārkāpumi.

VCB uzskata, ka LR Valsts policijas pienākums ir nodrošināt cilvēktiesību ievērošanu, un drošības sajūta ir ikviena cilvēka tiesības. Tāpēc policijas darbiniekiem, pildot savus dienesta pienākumus, nav pieļaujama nehumāna un neiecietīga attieksme pret iedzīvotājiem.

Seminārs "Cilvēktiesības un skolotāju tiesības un pienākumi" Siguldas valsts ģimnāzijā

2002. gada 25. martā Valsts cilvēktiesību biroja darbinieki tika uzaicināti uz Siguldas valsts ģimnāziju, lai piedalītos seminārā "Cilvēktiesības un skolotāju tiesības un pienākumi". Semināra laikā pedagogiem un citiem interesentiem tika sniegta informācija par VCB darbību, cilvēktiesību un skolēnu tiesību un pienākumu mācīšanu skolā, skolotāju tiesībām un pienākumiem dažādās problemātiskās situācijās.

Uzklausot pedagogus un skolēnus VCB darbinieki konstatēja vairākas problēmas:

- ņemot vērā, ka cilvēktiesību jautājumi ir aktuāli skolotājiem, skolēniem un viņu vecākiem, nepieciešams izstrādāt speciālu mācību programmu cilvēktiesību pamatu apguvei skolās, un organizēt izglītojoši informatīvus pasākumus skolotājiem un bērnu vecākiem;
- lai risinātu konkrētus jautājumus, kas saistīti ar konfliktiem skolās, nepieciešams aktivizēt sadarbību starp pilsētās (rajonos) esošajām valsts institūcijām - policiju, skolu valdi, bāriņtiesu (pagasttiesa) un citām iestādēm.

Sanāksme “Par sodu izcietušo personu sociālo rehabilitāciju”

2002. gada 7. martā VCB direktors Olafs Brūvers un juriste Ineta Vaivare piedalījās Rīgas domes Labklājības departamenta rīkotajā sanāksmē “Par sodu izcietušo personu sociālo rehabilitāciju”. Tās mērķis - apspriest Rīgas domes un ieslodzījuma vietu sadarbības problēmas, kā arī sadarbības pilnveidošanas iespējas sodu izcietušo personu sociālās rehabilitācijas jomā.

Sanāksmes laikā VCB darbinieki informēja, ka no personām, kuras atbrīvojas no ieslodzījuma, regulāri tiek saņemti lūgumi pēc palīdzības dzīvojamās platības saņemšanā, sociālo un citu jautājumu risināšanā. Kaut arī Rīgas dome ir izstrādājusi saistošos noteikumus, kuros maznodrošinātajiem bijušiem ieslodzītajiem ir paredzēta sociālā palīdzība, taču bieži šiem cilvēkiem nav pase, citi dokumenti un dzīvesvietas pieraksts.

Sanāksmes dalībnieki atzina, ka nepieciešama ciešāka sadarbība starp ieslodzījuma vietām un sociālās palīdzības dienestiem. Ieslodzītie bieži nezina, kādā veidā šie jautājumi ir kārtojami, un šīs problēmas, piemēram, pases jautājums, būtu jārisina personai vēl atrodoties ieslodzījuma vietā.

Sanāksmes beigās nolēma, ka ieslodzījuma vietas aicinās sociālā dienesta darbiniekus uz cietumu, lai notiesātie varētu saņemt nepieciešamo informāciju.

VCB atbalstīja arī izstrādāto Probācijas dienesta koncepciju un paša dienesta darbības uzsākšanu. Tā izveidošana palīdzētu risināt notiesāto personu sociālās problēmas.

Citi pasākumi, kuros piedalījušies VCB pārstāvji

- 2002. gada 4. janvārī Rīgā ES PHARE ACCESS projekta “Atbalsts integrācijai” ietvaros VCB pārstāvis piedalījās seminārā nolasot lekciju “Kā var palīdzēt likumi? Civiltiesības un cilvēktiesības”. Semināra mērķis bija iepazīstināt mātes, kuru bērni ir invalīdi, ar pastāvošo likumdošanu, lai aizstāvētu savu bērnu intereses un nodrošinātu viņiem iespēju integrēties sabiedrībā kā pilntiesīgiem tās locekļiem.
- Pēc psihiski slimo cilvēku radnieku atbalsta grupas lūguma 2002. gada 11. janvārī Ogrē VCB pārstāvis vadīja semināru. Tā mērķis - noskaidrot iespējas kā palīdzēt savam slimajam radniekam, kādas ir viņa psihiski slimo cilvēku tiesības uz kvalitatīvu ārstniecību, kādos gadījumos var pielietot piespiedu ārstniecību, kā rīkoties, slimības saasinājuma laikā, kad viņš kļūst bīstams apkārtējiem u. c. jautājumi.
- 2002. gada 30. janvārī Rīgā aprūpes centrā “Ezerkrasts” VCB pārstāvis ar referātu “Cilvēktiesību ievērošana daļēji slēgta tipa iestādēs” piedalījās Sociālās palīdzības fonda rīkotajā seminārā pansionāta darbiniekiem.

- 2002. gada 13. februārī Rīgā Invalīdu un viņu draugu apvienībā “Apeirons” VCB pārstāvis nolasīja lekciju “Cilvēktiesības un invalīdu tiesības. Likumu hierarhija”.
- 2002. gada 15. februārī Saeimā VCB pārstāvis piedalījās Tautas partijas deputātes Žanetes Vasaraudzes rīkotajā diskusijā par jauno likuma projektu “Bezdarbnieku un darba meklētāju atbalsta likums”. Diskusijas mērķis bija noskaidrot, kā šis jaunais likums nodrošinās invalīdiem tiesības nodarbinātības jautājumu risināšanā.

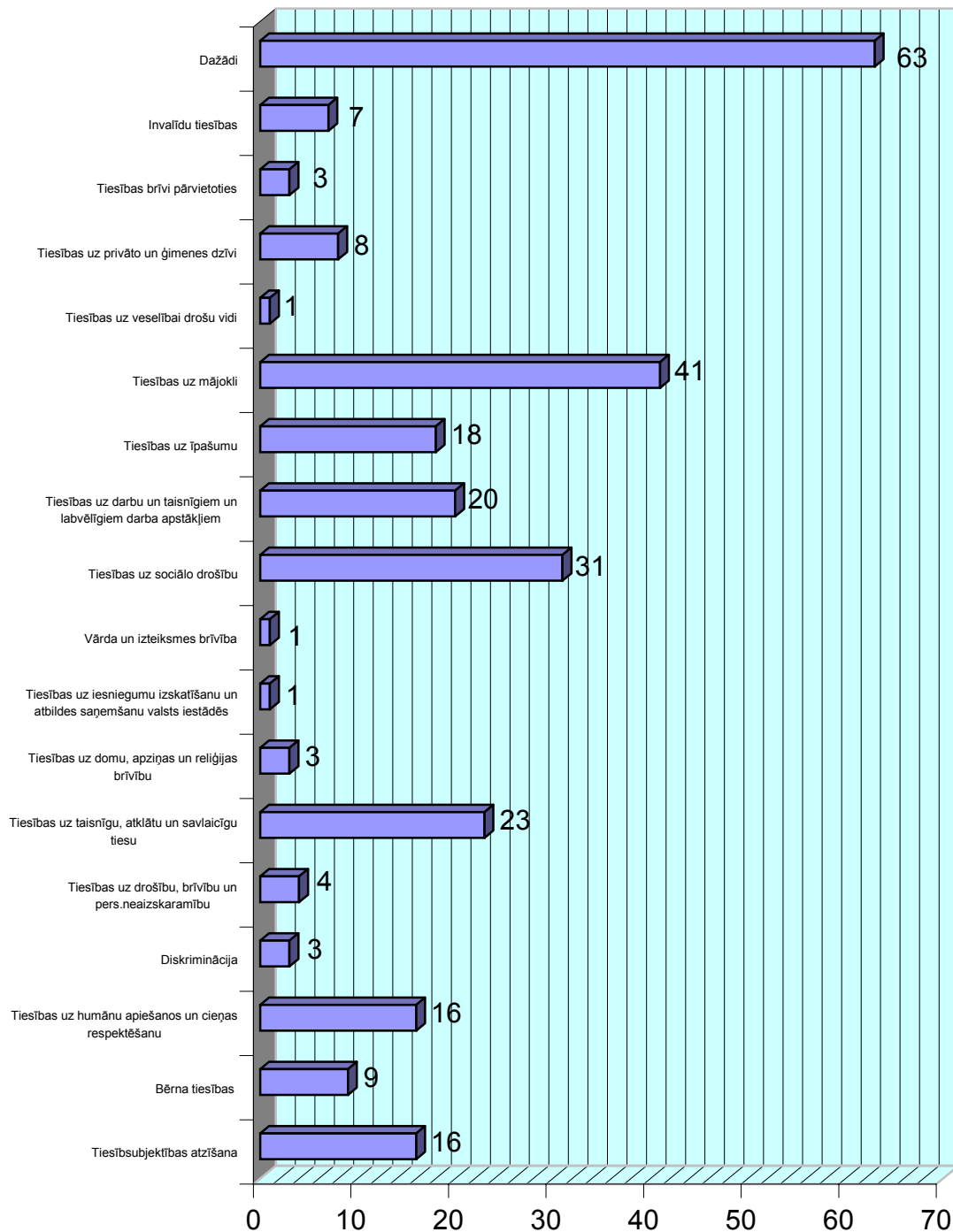
VCB sūdzību daļas 2002. gada darba pārskats (līdz 31.03.2002.)

Tēmas	rakstiskās sūdzības					mutiskās konsultācijas 2002.g.
	saņemtas 2002.g.	atrisinātas 2002.g.	atteiktas 2002.g.	izbeigtas ar ieteikumu 2002.g.	izskatīšanā uz 31.03.	
1. Personas tiesībsubjektības atzīšana:						
A. Nepilsoņu legalizācija	8	-	-	4	13	42
B. Ārvalstnieku tiesības	1	2	-	-	6	12
C. Bēgļu vai patvērumu meklētāju statusa noteikšana	1	-	-	1	-	3
D. Pasu jautājumi	3	1	-	1	5	9
E. Politiski represētās personas statuss	3	-	-	1	4	22
2A. Bērna tiesības netikt pakļautam vardarbībai	-	-	-	-	3	11
2B. Bērna tiesības uz izglītību	-	-	-	-	-	4
2C. Bērna sociālās tiesības	-	1	-	4	-	8
2D. Bērna tiesības	9	2	-	1	20	19
3. Personas tiesības uz humānu apiešanos un cieņas respektēšanu:						
A. Ieslodzījuma vietās	8	5	1	12	17	13
B. Ārstniecības iestādēs	2	-	1	-	2	9
C. Pansionātos un patversmēs	1	-	-	1	1	8
D. Īslaicīgās aizturēšanas izolatoros	1	-	-	-	2	8
E. Valsts un pašvaldību iestādēs	-	-	-	-	-	6
F. Valsts policijā	1	-	-	4	7	9
G. Pašvaldību policijā	3	-	-	4	2	6
H. Ceļu policijā	-	-	-	-	-	4
4A Rasu diskriminācija	-	-	-	-	-	2
4B Dzimumu diskriminācija	-	-	-	-	-	8
4C Diskriminācija uz vecuma pamata	-	-	-	-	-	8
4D Diskriminācija uz tautības vai valodas pamata	3	-	-	3	3	5
4E Diskriminācija uz reliģiskās, politiskās vai citas pārliecības pamata	-	2	-	-	-	2
4F Diskriminācija uz sociālās izcelšanās vai mantiskā stāvokļa pamata	-	-	-	-	-	9
4G Diskriminācija uz seksuālās orientācijas pamata	-	-	-	-	2	-
5. Personas tiesības uz drošību, brīvību un pers. neaizskaramību	4	-	-	2	15	27
6. Personas tiesības uz taisnīgu, atklātu un savlaicīgu tiesu	23	1	3	23	41	24

7. Personas tiesības uz domu, apziņas un reliģijas brīvību	3	1	-	-		5
8. Personas tiesības uz iesniegumu izskatīšanu un atbildes saņemšanu valsts iestādēs					2	
9A Personas vārda un izteiksmes brīvība - tiesības brīvi paust uzskatus	-	-	-	-	1	5
9B Personas vārda un izteiksmes brīvība - tiesības brīvi saņemt un izplatīt informāciju	1	1	-	-	2	7
10A Personas tiesības uz sociālo drošību: Pensiju un pabalstu piešķiršana	10	-	1	7	13	68
10B Personas tiesības uz sociālo drošību: Sociālo garantiju nodrošināšana	16	4	-	7	24	60
10C Personas tiesības uz sociālo drošību: Pašvaldību sociālā palīdzība	5	1	-	3	5	68
11. Personas tiesības uz darbu un taisnīgiem un labvēlīgiem darba apstākļiem	20	2	3	7	25	65
12. Personas tiesības uz īpašumu	18	-	4	12	40	78
13. Personas tiesības uz mājokli:						
A Atzīme par dzīves vietu	4	-	-	1	7	35
B Izlikšana no dzīvokļiem	5	-	1	2	22	57
C. No ieslodzījuma vietām atbrīvotajiem	3	3	-	1	8	24
D Dzīvokļa piešķiršana	10	-	4	5	19	62
E Citi jautājumi	19	1	2	19	70	52
14 Tiesības uz veselībai drošu vidi	1	1	-	2	4	7
15 Personas tiesības uz privāto un ģimenes dzīvi	3	-	-	-	6	3
15A Personas goda un cieņas aizskaršana masu saziņas līdzekļos	5	1	-	2	5	3
16. Personas tiesības brīvi pārvietoties	3	-	-	3	3	14
17A Invalīdu tiesības. Invaliditātes piešķiršana	7	-	5	3	7	29
17B Invalīdu tiesības uz izglītību	-	-	-	1	-	3
18 Dažādi	60	10	21	32	71	131
18A Iesniegumi ar neskaidru saturu	3	-	1	2	6	11
Kopā	268	39	47	172	492	1079

VCB iesniegtās sūdzības 2002. gada 1. ceturksnī

VCB sniegtās konsultācijas 2002. gada 1. ceturksnī

